

Pirmieji žingsniai

Jei galėčiau patarti jaunuoliui, kaip pasiekti gyvenime sėkmės, aš jam pasakyčiau: pasirink gerą tėvą ir motiną, o gyvenimą pradėk Ohajuje.

WILBURIS WRIGHTAS

I.

Šioje išraiškingoje nuotraukoje – o brolių drauge nuotraukos visos išraiškingos – jiedu susėdę greta ant vidinės Wrightų šeimos namo verandos laiptų nedidukėje šoninėje gatvelėje vakarinėje Deitono dalyje Ohajaus valstijoje. Fotografuota 1909-aisiais – pačiame jų šlovės apogėjyje. Wilburiui – keturiasdešimt vieneri, Orville’iui – trisdešimt aštuoneri. Wilburis ištįsusiu abejingu veidu žvelgia kažkur į šoną, tarsi jo mintys būtų visai kitur, – o juk turbūt taip ir buvo. Jis lieknas, kone sulysęs, ilganosis, smailiasmakris, švariai nusiskutęs ir praplikęs. Vilki vienspalviu tamsiu kostiumu, avi suvarstomais batais – visai panašiai kaip jų tėvas pastorius.

Orville’is žiūri tiesiai į objektyvą, nerūpestingai užsimetęs koją ant kojos. Jis šiek tiek apkūnesnis ir atrodo jaunesnis už brolių, turi kiek daugiau plaukų ir kruopščiai prižiūrimus ūsus.

Vilki šviesesnio atspalvio, pastebimai geriau jam tinkantį kostiumą, mūvi puošnias kvadratėliais išmargintas kojines, avi dailiais batais perforuotais galais. Kojinės su kvadratėliais turbūt buvo ryškiausias Wrightų vyrų puošybos elementas, labiau jie nesidabindavo. Sėdi irgi iškiliai išsitiesęs, nuotraukoje, kaip ir dera, žvilgsnis iškart nuslysta prie rankų – nagingųjų rankų, kurios darant šią nuotrauką jau buvo gerokai prisidėjusios prie stebuklingojo pokyčio dovanojimo pasauliui.

Sprendžiant iš jų veidų, dideliu humoro jausmu broliai nepasižymėjo, nors iš tiesų anaiptol buvo ne taip. Tiesiog nei vienas, nei kitas nemėgo paveiksluotis. „Jei atvirai, – rašė vienas žurnalistas, – nė vienas iš brolių su fotoaparatu pernelyg nesibičiuliauja.“ Tačiau labiausiai neįprasta šioje jų pozoje tai, kad jiedu sėdi be jokio užsiėmimo – taip nutikdavo išskirtinai retai.

Kiti deitoniečiai žinojo, kad broliai labai uždari, be galo darbštūs ir iš esmės neperskiriami. „Neišskiriami kaip dviniai“, pasakytų jų tėvas, „negalintys“ vienas be kito.

Jiedu gyveno viename name, kartu dirbdavo šešias dienas per savaitę, drauge valgydavo, pinigus laikė vienoje bendroje banko sąskaitoje, netgi, anot Wilburio, „kartu mąstė“. Jūdviejų akys buvo vienodai pilkšvai melsvos, tik Orville'io ne tokios skvarbios ir arčiau viena kitos. Jų rašysena irgi vienoda – tiesi ir įskaitoma, – o balsai tokie panašūs, kad kitame kambaryje būdavo sudėtinga atskirti, kuris iš brolių kalba.

Orville'is visada pastebimai gražiau rengdavosi, o metro septyniasdešimt aštuonių Wilburis buvo pora trejetu centimetrų aukštesnis už brolį ir – gal dažniau taip kalbėdavo Prancūzijoje nei Deitone – moterims jis atrodydavo paslaptingas ir visai patrauklus.

Abu mėgo muziką – Wilburis grojo lūpine armonikėle, Orville'is – mandolina. Darbe jiedu kartais nei iš šio, nei iš to

imdavo vienu metu švilpiniuoti ar niūniuoti tą pačią melodiją. Abu buvo labai prisirišę prie namų. Abiem patiko ruošti valgyti. Orville'io arklukas buvo sklindžiai ir saldainiai, Wilburis didžiavosi savo padažais, o per Padėkos dieną ar Kalėdas būtinai norėdavo kimšti kalakutą.

Kaip ir jų tėvui bei seseriai Katharine'ai, broliams netrūko energijos, jie dirbdavo nuo pirmadienio ligi šeštadienio, užtat sekmadieniais leisdavo sau ką nors „tobulinti“ – jei ne darbe, tai namie. Sunkiai dirbti jie buvo įpratę nuo mažens, ir geriausias bei laimingiausias jų akimirkos būdavo dirbant drauge prie savo sumanymų ir prie to paties juosmenį siekiančio darbastalio su darbinėmis prijuostėmis, kad nesusiteptų kostiumai ir kaklaraiščiai.

Atsižvelgiant į viską, jiedu sutarė gerai, abu žinojo, kaip kitas prisideda prie tos ar kitos užduoties, abu nuo seno buvo perkandę vienas kito elgseną ir įpročius. Tarp brolių galiojo nerašytas susitarimas, kad ketveriais metais vyresnis Wilburis yra vyresnysis partneris, didysis brolis.

Aišku, pasitaikydavo visko. Kartais broliai būdavo itin reiklūs ir kritiški vienas kitam, ginčydamiesi šaukdavo „baisius dalykus“. Būdavo, po geros valandos kivirčų pakeltais balsais taip ir nerasdavo bendrų sutarimo taškų, tačiau kur kas labiau suprasdavo vienas kito savitą požiūrį.

Kaip dažnai sakoma, abu tenorėjo būti savimi – tas būdo bruožas Ohajuje labai vertinamas. Jie ne tik kad nesiveržė prie rampos šviesų, bet visai stengėsi jų vengti. Net išgarsėję liko itin kuklūs.

Tiesa, jie daug kuo buvo tikrai toli gražu ne identiški dvyniai. Skirtybių būta – vienos iškart krisdavo į akis, kitos – gal ne taip. Orville'is vaikščiodavo daugmaž įprastu žingsniu, o Wilburis „judėdavo nepaprastai gyvai“, įrodinėdamas savo

tiesas energingai mosuodavo rankomis, visada žirgliodavo dideliais ir skubotais žingsniais. Iš prigimties Wilburis buvo rimtesnis, stropesnis ir mažesnis. Ką pamatydavo, išgirdavo ar perskaitydavo, stebėtinais greit įsimindavo. „Aš visai neturiu atminties, – atviraudavo Orville'is, – o štai jis niekada nieko nepamiršta.“

Wilburis mokėdavo taip susikaupti, kad žmonėms iš šalies tai atrodydavo keista. Jis gebėdavo atsiriboti nuo visų ir visko. „Wilburis Wrightas palieka įspūdį žmogaus, – prisimena vienas buvęs jo klasiokas, – iš esmės gyvenančio savo pasaulyje.“ Kas mielą rytą paskendęs savo mintyse jis išskubėdavo pro duris be skrybėlės ir po penkių minučių grįždavo jos pasiimti.

Daugelis amžininkų sutinka, kad Wilburis pasižymėjo „neįprasta įspūdinga laikysena“, išlikdavo šaltakraujis bet kokiomis aplinkybėmis, „niekada nesimėtydavo“, kaip išdidžiai sakydavo jo tėvas. Jis buvo išskirtinis oratorius, mokėjęs aiškiai dėstyti mintis, nors tai uždarokam tyleniui turėtų būti lyg ir nebūdinga. Nors viešai kalbėti jis nemėgdavo, kai jau prabildavo, jo pastabos būdavo be išimties taiklios, tikslios ir dažniausiai įsimintinos. Daugybėje jo surašytų pasiūlymų ir ataskaitų darbo reikalais bei asmeniniuose laiškuose matyti, kaip tobulai jis buvo įvaldęs kalbos meną ir kokį platų žodyną vartojo – tai daugiausia nulėmė tėvo nuo mažens diegtos normos. Kalbos menas atliko nepaprastai svarbų vaidmenį jūdviejų su broliu beprecedenciams laimėjimams.

„Willui patinka rašyti, tad visą mūsų darbų rašliavą palieku jam“, – aiškindavo Orville'is. Tiesą sakant, ir pačiam Orville'ui labai patiko rašyti, tiesa, jo laišakai artimesiems, ypač sesei Katharine'ai, persmelkti šmaikštumo ir humoro. Tai, kad jūdviejų veiklos pradžioje Wilburis beveik visus dalykiškus

laiškus rašydavo pirmuoju asmeniu, lyg veikdamas vienas pats, Orville'ui, atrodo, nė kiek nekliuvo.

Orville'is iš jūdviejų buvo švelnesnis. Namie plepus ir linksmas, nevengiantis papokštauti už namų sienų jis buvo ligi skausmo drovus – ko gero, bruožas, paveldėtas iš velionės motinos; šalindavosi bet kokių viešų įsipareigojimų, palikdamas viską Wilburiui. Bet jis buvo ir linksmesnis, didesnis optimistas, verslininkas iš prigimties, jo nepaprastas mechanikos išmanymas bei išradingumas puikiai pasitarnaudavo bendruose su broliu projektuose.

Wilburis nelabai kreipdavo dėmesio, ką mano ar sako kiti, o štai Orville'is buvo be galo jautrus bet kokiai kritikai ar pašaipoms. Pasitaikydavo, kad Orville'į ištikdavo, kaip sakydavo artimieji, „keistieji priepuoliai“, ir tuomet jis, pervargęs ar pasijutęs skriaudžiamas, nebūdingai paniurdavo ar susierzindavo.

Viešuose susibūrimuose daugiausia dėmesio, aišku, susilaukdavo Wilburis, net kai ir nelabai turėdavo ką pasakyti. „Palyginti, – kaip rašė vienas stebėtojas, – ponas Orville'is Wrightas neišsiskiria kokiais ryškesniais asmenybės bruožais. Kitaip sakant, jūsų žvilgsnis jo neišskirtų iš būrio žmonių taip, kaip instinktyviai stabteli ties ponu Wilburiu.“

Kaip ir tėvas, abu visada buvo tikri džentelmenai, iš prigimties mandagūs su visais. Jie nei gėrė stipriųjų gėrimų, nei rūkė, nei lošė ir išliko, kaip mėgdavo sakyti jų tėvas, „nepriklausomi“ respublikonai. Jiedu buvo viengungiai ir nė neketino to keisti. Orville'is mėgdavo sakyti, kad pirmasis turi vesti Wilburis, nes jis vyresnis. O Wilburis vis pabrėždavo, kad dar neturi laiko žmonai. Kitiems atrodė, jog jis drovisi moterų. Kaip prisiminė vienas iš jų kolegų, Wilburis merginų draugijoje „baisiausiai nervindavosi“.

Labiausiai abu brolius siejo bendri siekiai ir nenugalimas ryžtas. Jie buvo išsikėlę sau tikslą.

Jiedu gyveno su tėvu, keliaujančiu pastoriumi, dažnai išvyk-davusiu įvairiais sielovados reikalais, ir seserimi Katharine'a. Trejais metais už Orville'į jaunesnė sesė buvo sumani, išvaiz-di, be galo užsispyrusi, vienintelė iš visos šeimos baigusi kole-džą ir iš visų trijų namie gyvenančių vaikų komunikabiliausia. 1898 m. baigusi Oberlino koledžą Ohajo valstijoje, ji grįžo į gimtąjį Deitoną dėstyti lotynų kalbos naujoje Steele'o gimna-zijoje, kur, kaip sakė Orville'is, sukirto ne vieną būsimąjį Dei-tono lyderį. Kaip ji pati sakė apie tuos, jos nuomone, „liūdnai pagarsėjusius peštukus“, „aš tą jų apsukrumą užgniaučiau, vos tik jis prasikalė“.

Tvarkinga ir pavyzdinga, su pensnė paaukuotais rėmeliais ir gale surištų tamsių plaukų kuodu ji atrodė kaip chrestoma-tinė mokytoja. „Iš tų nedidukių“, – kaip pati sakydavo. Ji buvo šiek tiek didesnė nei metro penkiasdešimties, tačiau pažįstan-tys ją puikiai žinojo, kokia smarki. Namuose vienintelė moteris su trimis vyrais nenusileisdavo nė per nago juodymą. Ji buvo pati nuotaikingiausia iš jų visų, nepailstanti, galėdavo kalbė-ti visomis temomis, dėl to ją šeimos vyriškiai labai mėgo. Ji kviesdavosi namo koledžo draugus, rengdavo šventes. Labiau-siai sutardavo su amžiumi jai artimiausiu Orville'iu. Jie abu buvo gimę tą pačią rugpjūčio 19-ąją, ir abu – tuose pačiuose namuose.

Labiau nerimaujanti dėl žmogiškų klaidų nei broliai, Katha-rine'a kartais „užsiusdavo“. Orville'io repeticijos su mandolina kartais ją išvesdavo iš kantrybės. „Sėdi sau ir brązgina tą savo nesąmonę, kol nebeįmanoma išsėdėti!“ – skųsdavosi ji tėvui.

„Tu išties be galo kantri ir geraširdė“, – sakydavo jis jai. Bet ir pamokydavo: „Aš ypač trokštu, kad ugdytumeisi moterišką kuklumą ir valdytum savo temperamentą, nes jis yra kietas riešutėlis.“

Draugai juos vadindavo Vilu, Orviu ir Keite. Tarpusavyje Wilburis buvo Ullamas, Orville'is – Bubbo ar Bubsas, o Katharine'a – Sterchens, vokiško žodžio „Schwesterchen“ – „sesutė“ – variantas. Du už trijų vyresni broliai – Reuchlinas ir Lorinas – buvo vedę ir su šeimomis jau gyveno atskirai. Reuchlinas buvo nusikraustęs į ūkį Kanzase. Apskaitininku dirbęs Lorinas su žmona Netta ir keturiais vaikais – Miltonu, Ivonette, Leontine ir Horace'u – gyveno visai jų Gudobelių g. 7 kaimynystėje. Kad ir Lorinas, ir Reuchlinas nuolat imdavosi tai vieno darbo, tai kito, stengdamiesi sudurti galą su galu, tik dar labiau įtikino Wilburį su Orville'iu likti viengungiais.

Jų velionė motina, vokiečio vežimų meistro dukra Susana Koerner Wright, buvo kilusi iš Virdžinijos, bet vaikystėje su šeima persikėlusį vakarus. Jos vaikai ją prisiminė kaip nepaprastai protingą, mylinčią ir iki skausmo drovią. Pasakojama, kad tik ištekėjusi bei pirmąsyk nuėjusi apsipirkti maisto produktų ir paklausta, kam pristatyti pirkinius, ji pamiršo naująją savo pavardę. Bet ji buvusi ir linksma, išmoninga, saviškiams – „tikras genijus“, nes galėdavusi padaryti bet ką, ypač žaislus ir netgi roges, „ne ką prastesnes už pirtines“.

Ji buvo nepaprastai supratinga [rašė Katharine'a]. Iškart įžvelgė, kad Vilas su Orviu ypatingi, nors mylėjo mus visus. Ji nėra išardžiusi ničnieko, ką bandydavo konstruoti berniukai. Jei palikdavo ką ne vietoje – net menkiausią detalę, – padėdavo ją ant lentynos virtuvėje.

Polinkį į mechaniką „berniukai“, anokia paslaptis, paveldėjo tiesiai iš mamos, kaip ir Orville'is drovumą. Jos mirtis nuo džiovos 1889 m. buvo baisiausias smūgis visai šeimai.

Vyskupas Miltonas Wrightas buvo pasišventęs tėvas, reikšdavęs kategoriškas nuomones ir laidydavęs užuominas, kurias buvo galima suprasti iš pusės žodžio, buvo vidutinio ūgio orus žmogus su ilga žila patriarcho barzda, bet be ūsų, mėgdavęs kruopščiai šukuotis retėjančius žilus plaukus, kad jie uždengtų vis ryškėjančią plikę. Kaip ir Wilburio atveju, jam būdingame „rūškaname veide“ nelabai galėdavai išvelgti tikrąją jo nuotaiką ar pažiūras.

Jis gimė 1828 m. rąstų trobelėje Indianoje ir augo veikiamas paribio vertybių ir papročių. Apie jo motiną Catherine'ą žinoma nedaug, o štai tėvas Danas Wrightas Jaunesnysis, Nepriklausomybės karo veterano sūnus, berniukui buvo tikras didvyris. „Jis buvo rūstaus veido, ramaus būdo, nemėgstantis aušinti burnos, bet kalbantis tiksliai“, – yra pasakojęs Miltonas. Jis buvo nepalenkiamas blaivininkas, o tai pasieniuose gana retas broožas, be to, sąžinės ir valios žmogus. Visus šiuos broožus paveldėjo ir pats Miltonas, ir Wilburis su Orville'iu.

Devyniolikos Miltonas įstoja į protestantų atšakos Kristuje suvienytųjų brolių bažnyčią. Dvidešimt dvejų sako pirmąjį pamokslą, o dar po dvejų metų iššventinamas į pastorius. Nors ir lankė keletą kursų nedideliame koledže prie bažnyčios, tinkamai koledžo nebuvo baigęs. Iki pilietinio karo įsteigta Kristuje suvienytųjų brolių bažnyčia buvo nepalenkiama tam tikrais klausimais – kovojo už vergovės panaikinimą, moterų teises, priešinosi masonams ir jų slaptai veiklai, tad ir Miltonas Wrightas tvirtai laikėsi tų įsitikinimų, o jį pažinojusieji tai puikiai žinojo.

Dirbdamas apylinkę apvažiuojančiu pastoriumi jis daug kur apkeliavo. Raitas ir traukiniais išmaišė šalį turbūt kaip retas kitas jo kartos atstovas. 1857 m. nuplaukęs iš Niujorko į Panamą, vėliau traukiniu kirto sąsmauką pakeliui į bažnyčios mokyklą Oregone, kur dvejus metus mokytojavo.

Jiedu su Susana susituokė Indianos valstijos Fajeto apygardoje netoli Ohajo sienos 1859 m. ir įsikūrė Fermonte, Indianos valstijoje, kur ir gimė du vyresnieji sūnūs. 1867 m. pora persikėlė į penkių kambarių karkasinę trobą Indianos mieste Milvilyje, ir kaip tik ten balandžio 16 d. Susana pagimdė Wilburį. (Ir Wilburis, ir Orville'is pavadinti tėvo garbinamų dvasininkų – Wilburio Fiske'o ir Orville'io Dewey'io – garbei.)

Po metų šeima persikraustė į Hartsvilį Indianos valstijoje, o dar po metų – 1869 m. – į Deitoną, kur įsigijo tuo metu naują namą Gudobelių gatvėje. Pastorius Miltonas Wrightas paskirtas redaguoti Suvienytųjų brolių nacionalinį savaitraštį „The Religious Telescope“, leistą Deitone, ir dėl to smarkiai šoktelėjo jo metinės pajamos – nuo 900 iki 1 500 JAV dolerių.

1877 m., kai Miltoną išrinko vyskupu ir jam dar padaugėjo bažnytinių prievolių, jiedu su Susana išnuomojo namą ir su šeima persikraustė į Sidar Rapidsą Ajovos valstijoje. Dabar jau atsakingas už visą bažnyčios vakarų Misisipės regioną, jis planuodavo konferencijas nuo Misisipės iki Uolinių kalnų ir jose dalyvaudavo, per metus sukardavo tūkstančius kilometrų. Per ketverius vėlesnius metus jie vėl kraustėsi – šįsyk į Ričmondą Indianos valstijoje, kur dešimtmetis Orville'is ėmė daryti aitvarus žaidimams ir pardavimui, o Wilburis įstojo į gimnaziją. Ir tik 1884 m. šeima galutinai grįžo į Deitoną.

Keturiasdešimt tūkstančių gyventojų turintis Deitonas tapo penktu pagal dydį Ohajo valstijos miestu ir tolydžio vis augo. Jame radosi nauja ligoninė, teismo rūmai, miestas neatsiliko

nuo šalies ir pagal elektros apšvietimo stulpų plėtrą. Po kelerių metų iškils naujas gimnazijos pastatas – tokiu penkiaaukščiu plytų statiniu su bokšteliais didžiutūsi bet kuris universitetas. Kaip buvo sakoma Deitone, tokie pastatai rodo „atsidavimą ne šiaip materialinei prabangai“.

Įsikūręs plačioje kalvotoje salpoje pietvakarių Ohajuje, rytiniame Majamio upės didžiojo vingio krante už aštuoniasdešimt kilometrų nuo Sinsinačio, Deitonas XVIII a. pabaigoje pirmiausia priglaudė JAV Nepriklausomybės karo veteranus ir buvo pavadintas vieno pirmųjų investuotojų į miesto statybas Jonathano Daytono – veterano, JAV Kongreso nario iš Naujojo Džersio ir JAV Konstitucijos signataro – garbei. Iki nutiesiant geležinkelius miestas plėtėsi vangiai.

Sykį, 1859 m., pievelėje priešais senąjį graikiško stiliaus teismo pastatą kalbą sakė Abrahamas Lincolnas. Bet šiaip Deitone svarbių istorinių įvykių nebuvo daug. Tiesa, jau tada miesto gyventojai didžiudamiesi gyrėsi, kad čia labai gera gyventi, dirbti ir auginti šeimą – kaip, beje, ir visame Ohajuje. Juk Ohajuje ligi tol jau buvo gimę trys prezidentai. Ir Thomas Edisonas. Kitas įžymus Deitono sūnus – „The Atlantic Monthly“ redaktorius Williamas Deanas Howellsas, rašė, kad Ohajo žmonės – tai idealistai, turintys „drąsos įgyvendinti svajones“.

Dėl tos drąsos jiems sekasi siekti savo svajonių, ir čia pasitarnauja jų pragmatiškas ir praktiškas būdas – jie kartais pasirodo kaip tikri entuziastai ir net fanatikai.

Savo kalboje po daugelio metų Wilburis pažymės, kad jei galėtų duoti patarimą jaunuoliui, kaip tinkamai pradėti gyvenimą, patartų: „Pasirink gerą tėvą ir motiną, o gyvenimą pradėk Ohajuje.“